

Világosító lámpás

Tanulmányok

a 60 éves

Győri L. János

tiszteletére

Sapientia (Bölcsesség)

„Sötét éjszakában álló fiatal lány, kék színű öltözékben. Jobbjában olajjal teli égő lámpást tart, baljában pedig könyvet. Fiatalnak azért festjük, mert hatalma van a csillagzatok fölött, hogy ezek se meg ne vénítsék őt, se el ne rekesszék tőle Isten titkainak megértését, amelyek valóban örökkön élők és igazak. Meggyújtott lámpása az intellektus fénye, amely Isten különös adománya révén soha ki nem alvó s nem lanyhuló lánggal ég lelkünkben. Csupán a mi hiányosságainknak köszönhető, ha gyakran elhomályosítják és elfedik a bűnök, azaz a lelkünkön eluralkodó árnyék, amely eltakarja a fényt és kioltja a bölcsességet, hogy tudatlanságot és gonosz gondolatokat plántáljon a helyébe. Ezért ha letérünk az ég felé vezető útról, amely szűk és nehezen járható, az öt balga szűzzel együtt kizáratunk a menyegzős házból. A könyv a Bibliát jelenti, amelyet a könyvek könyvének neveznek, mert ebből tanulhatunk meg minden bölcsességet, amely üdvösségünkhöz szükséges.”

A kép forrása: Cesare Ripa, *Iconologie*, Paris, Mathieu Guillemot, 1644, 216.

A szöveg forrása: Cesare Ripa, *Iconologia*, ford., a jegyzeteket és az utószót írta Sajó Tamás, Bp., Magyar Képzőművészeti Főiskola – Balassi, 1997, 522.

Világosító lámpás

Tanulmányok
a 60 éves Győri L. János tiszteletére

Főszerkesztő:
Fazakas Gergely Tamás

Szerkesztők:
Baranyai Norbert
Gonda László
Kovács Gergely
Sipos Ferenc

Tiszántúli Református Egyházkerület,
Debreceni Református Kollégium
Debrecen, 2018

ISBN 978-615-80665-6-3

Kiadja
a Tiszántúli Református Egyházkerület
és a Debreceni Református Kollégium

Felelős kiadó:
Fekete Károly és Kustár Zoltán

Tipográfia és fedélterv: Mikáczó Kamilla

Nyomdai munka: Kapitális Nyomda

Felelős vezető: ifj. Kapusi József

Tartalomjegyzék

- 9 Tabula gratulatoria
- 11 A 60 éves Győri L. János köszöntése (A kötet szerkesztői)

I. Irodalom- és művelődéstörténet

- 17 Bitskey István: Balassi Bálint Trinitas-értelmezéséről
- 25 Imre Mihály: Pázmány Péter egyik vitapartnere:
Pécsváradi B. Péter
- 37 Péntes Tiborc Szabolcs: Újfalvi Imre 1657-re vonatkozó jóslata
és a profetikus numerológia
- 47 Petrőczy Éva: Protestantizmus és női kultúra a 17. századi
Magyarországon és Erdélyben
- 55 Imre László: Tompa Mihály verses epikájának kérdései
- 61 Kolozsy-Kiss Eszter: Nagyapák, unokák, különös tekintettel
Kosztolányiékra
- 71 Balajthy Ágnes: Hitelesség, tanúságtétel, műfajiság – Néhány
megjegyzés az utazási irodalom vizsgálatának metodológiájához
- 81 Ferencz Árpád: A Corpus szemléltői – Esszészerű parafrázisok
és gondolatok Takács Zsuzsa, Borbély Szilárd és Mestyán Ádám
versei kapcsán

II. Könyv- és kiadástörténet

- 91 Ósz Sándor Előd: Kincs a könyvtáblában
- 97 Bánfi Szilvia: Siderius János *Kisded gyermekeknek való catechismusa* elsőnek vélt debreceni kiadása újabb szempontú vizsgálatáról
- 105 Oláh Róbert: „a bibliai légkörnek delejtűi” – A magyar nyelvű református bibliai konkordanciák története a 16. századtól 1950-ig
- 117 Fekete Csaba: „Mind az két Táblának kik őrizői lesznek” – Két *Tekints reánk, Úr Isten* kezdetű énekünk történetéhez
- 131 Fazakas Gergely Tamás: Mikor és milyen imádságoskönyv jelent meg Árva Bethlen Kata neve alatt?

III. Debrecen és a Református Kollégium

- 147 Szabadi István: Adalékok a Debreceni Református Kollégium koszorús költője, Kórodi Bedő Dániel értékeléséhez
- 153 Fogarassy Zoltán: A Debreceni Református Kollégium diákságának segélykérő levele a máramarosi egyházmegye espereséhez
- 161 Gaál Botond: A tudományok mérlegén – A Magyar Tudományos Akadémia és a Debreceni Református Kollégium történelmi kapcsolata
- 173 Kovács Gergely: Kántus és irodalom – A Debreceni Református Kollégium Kántusának szerepe a magyar irodalomban
- 183 Damásdi Dénes: Ifj. Varga Zsigmond szerepe a teológusgyülekezet elindulásában és annak jelentősége a debreceni egyetemi ifjúság életében
- 193 Pótor Barnabás: Kollégium és narratív identitás az 1950-es és 1960-as években végzett öregdiákok visszaemlékezéseiben
- 203 Baranyai Norbert: „Debrecen azonban maradjon meg örök időkre a Magyar Sionnak” – A debreceniség emlékezete és újragondolása Győri L. János – Győri Katalin *Menekülők* című drámájában

IV. Református identitás, oktatás, emlékezet

- 215 Fekete Károly: A hitvallás fogalma
- 221 Sipos Ferenc: A protestáns munkaerkölcs szerepe a dologházak kialakulásában
- 231 Győri István: Sárospataki latin epigráfiák
- 235 Oláh Tamás: A kistoronyai református templom építésének segélyezése
- 247 Csorba Dávid: Jablonczai Petes János gályarab emléke
- 259 Baráth Béla Levente: „Vagyon jó Oskolája is a Szent Ekklesianak...” – Adalékok a nyírbátori református iskolázás történetéhez
- 275 Pusztai Gabriella – Erdős István: Eszményi és megvalósult identitás a 21. század eleji református köznevelési intézményekben
- 285 Égerházy László: Alkotás, családkutatás, virtuális valóság

FEKETE KÁROLY

A hitvallás fogalma

Győri L. János eddigi munkásságával arra mutat példát, hogy a korszerű magyar protestáns műveltség átadása akkor hatásos, ha a nevelő maga sem rejti véka alá a saját hitvallását. Ahogyan ő maga vallja: „az evangélium szellemében képes újrateremteni a protestáns műveltség néhány elemét is: a hallás/meghallás/engedelmesség készségét, az egyetemes távlatok iránti fogékonyságot, a bibliai gyökerrű kritikát, a confessio belső lelki kényszerét és az önkorlátozó minőségigényt. Ráébred-e végre a »tékozló« Európa, hogy ha életben akar maradni, nincs más választása: el kell jutnia – vagy vissza kell térnie!? – a keresztyén nagykorúság állapotába.”¹ Ez a vallomás késztetett arra, hogy Győri L. János 60. születésnapja alkalmából neki ajánljam tanulmányomat a keresztyén confessio fogalmáról. Isten adjon még sok-sok hiteles és hitese szót az Ünnepeletnek!

Az egyház hitvallása nem a tantételek summája, hanem létének cselekvő kezdete. A hitvallás élő válasz Isten cselekvő Igéjére, amely Isten univerzális „hitvallása” az istenellenes világhoz (Jn 3,16; 1Jn 5,9). Isten a Jézus Krisztus elküldésével „vallást tett” a világ mellett.²

A hit megvallása bibliai parancs. Ahogyan az igehirdetés, a sákramentumok kiszolgáltatása és a diakóniai munka isteni rendelésen alapszik, úgy a hitvallástétel is. A hitvallás az öntudatos hit kifejezése. A keresztyén hitvallás Krisztusról szóló vallástétel. Arról beszél, hogy kihez tartozunk és kik vagyunk. A többféle hitvallás-definíció közül³ mi Nagy Barna, volt sárospataki professzor meghatáro-

¹ GYŐRI L. JÁNOS, *Milyen kihívást jelent ma számunkra a protestáns műveltség?*, Confessio, 2006/1, 21.

² *Bekennntnis*, V., *Dogmatisch = Religion in Geschichte und Gegenwart* (RGG), 3. Aufl., Bd. I, Tübingen, Mohr, 1957, 994k. (Gerhard GLOEGE szócikke.)

³ Egyéb definíciók, például: „A református hitvallás egy konkrét helyen meghatározott keresztyén közösség által, a Szentírásban bizonyosságot tett Jézus Krisztusban való isteni kijelentésnek spontán és nyilvánosan megfogalmazott, külső jellegében a továbbiak számára irányt adó és a továbbiak számára érvényes kifejezése.” Karl BARTH, *Wünschbarkeit und Möglichkeit eines allgemeinen reformierten Glaubensbekenntnisses*, Zwischen den Zeiten,

zását tartjuk a legátfogóbbnak: „Az egyházi hitvallás Istennek Jézus Krisztusban a Szentlélek által egyszersmindenkorra kijelentett s hitelesen egyedül a Szentírásban tanúsított Igéjéből nyert hitismeret, melyet Krisztus egyetemes egyházának egyik része egy sajátos történeti helyzetben közmegegyezéssel megállapít, elfogad s jobb okulásig – a Szentírás tekintélyének feltétele alatt – mérvadónak nyilvánít.”⁴ Ebben a meghatározásban minden olyan vonás megtalálható, amelyeket előzetesen meg kell ismernünk a hitvallásról:

1. A hitvallás Isten kijelentett Igéjéből nyert hitismeret, amelynek egyedüli hiteles forrása a Szentírás, ezért a hitvallás alá van rendelve a Szentírásnak.
2. Benne a Krisztus egyetemes egyházának hangja szólal meg a nyilvánosság igényével. A hitvallás mögött az egyetemes anyaszentegyháznak csak az egyik része áll, de az egyetemesség alatt ebben az esetben nem mennyiségi fogalmat értünk, hanem a minőségi jelleget hangsúlyozzuk.
3. A hitvallásnak minden egyetemessége mellett is személyesnek kell lennie. Ezt a személyes érintettséget fejezik ki a *credo* – ’hiszek’, illetve a *credimus et confitemur* – ’hisszük és valljuk’ kifejezések.
4. A hitvallás keletkezésében meghatározó szerepe van a sajátos történelmi helyzetnek.
5. A hitvallás megállapítása közmegegyezéssel történik. A *consensus ecclesiae* a közös felelősségvállalást fejezi ki. A *consensust* a zsinati viták érlelik, hogy a kihirdetés után a hitvallás közmeggyőződéssé váljon.
6. A hitvallás nem végérvényes és megfellebbezhetetlen: jobb okulásig, az Isten Igéjének jobbra tanításáig áll fenn. A hitvallás nem időtlen igazságok gyűjteménye. (A reformátori kor ezt nagyon komolyan vette, vö. Skót Hitvallás, II. Helvét Hitvallás.)

A hitvallás tekintélye: Szentírás és hitvallás

A hitvallásnak – amíg világosabb, jobb, tisztább látás nem adatik helyette – iránymutató jelentősége van, és mérvadó tekintéllyel bír az egyházban. A hitvallás mindig túlmutat önmagán a hit zsinórmértékére, az Igére (1Kor 3,10–11, Ef 2,20, 1Tim 3,15). Ahogyan Karl Barth mondja: „A hitvallás az egyház klaszszikus szabású és mértékadó jellegű kommentárja a Szentírásnak: erejét nem másunnan, mint a Szentírásból veszi, s csak annyi ereje van, amennyit a Szentí-

1925/4, 311. Valamint: „[...] a hitvallás nem építő irat, hanem valamely történeti egyház amaz igazságainak klasszikus kifejezése, amelyek az illető egyházi közösségre nézve, az Isten igéjének sarkalatos elveit foglalják magukba. Ennélfogva a hitvallásnak annyi értéke van és annyiban érvényes (keresztyéni szempontból), amennyiben Isten igéjét fejezi ki és (egyházi szempontból), amennyiben sajátosan fejezi ki azt.” TAVASZY Sándor, *A kálvinizmus hitvallási jellege*, Református Szemle, 1925/3, 34.

⁴ NAGY Barna, *Bevezetés a II. Helvét Hitvalláshoz = A Magyarországi Református Egyház hitvallási iratai: I. A Heidelbergi Káté; II. A Második Helvét Hitvallás*, Bp., Kálvin, 1999, 83.

rásból való eredet ad neki.”⁵ A Szentírás adja elénk a legfőbb normát, a normák normáját (*norma normans*), míg a hitvallás *norma normata*: a Szentírás mértékével szabályozott mérték. „A Szentírás tekintélye parancsoló, a hitvallásoké parancsolt. A Szentírás tekintélye megígért, a hitvallásoké elfogadott. A Szentírás tekintélye az Úrnak és Királynak saját parancsoló hatalma, a hitvallások tekintélye a szolgának és küldöncnek kölcsönzött tekintélye. Ha a Szentírás tekintélye abszolút, akkor a hitvallás egyházi tekintélye relatív tekintély.”⁶ Hitvallásaink tehát nem tévedhetetlenek. Betűik sem válhatnak bálvánnyá. Nem voltak tévedhetetlenek reformátoraink sem. „Annyiban köt a hitvallás tekintélye, amennyiben maga is Krisztushoz kötött. Az, ahogy hitvallásaink bizonyossága szerint atyáink találkoztak a Bibliában Krisztussal, minket is a jelen viszonyok közt bibliai döntésekre hív.” (Török István)⁷

A hitvallás funkciói⁸

1. *Önmeghatározás*: Egy hitvallás tükrözi azt, hogy mit hittek és mit tanítottak az adott korban, és azt is elárulja, hogy ki az, illetve kik azok, akik éppen abban a formában tesznek hitvallást. A hitvallás aktusa a hit önmagára találását szolgálja. A megfogalmazott és kimondott hitvallás jellemzi a hitvallást tevő közösséget és segít az azonosításában: színvallás történik arról, hogy kihez tartozunk, kire bízunk magunkat, kik is vagyunk.
2. *Közösségi funkció*: Az egyének a hitvalláson keresztül illeszkednek a gyülekezetbe és a keresztyénség egészéhez. A hitvallás így válik gyülekezetalkotó és gyülekezetet erősítő tényezővé. Éppen ezért a hitvallásos közösség elkerülhetetlen feltétele a közösség hitvallásának vállalása és megvallása. Aki ezt nem teszi meg, az nem kötelezte el még magát igazán, s így nincs közössége a többiekkel. Végső esetben a hitvallási fegyelem megtörése kiközösítéssel járhat.
3. *Elhatároló funkció*: A hitvallás határt húz más vallási vagy világi közösségek felé. A hitvallás mindig szelektív. Világos mozgásteret nyújt. A gyülekezet elhatárolódása azonban nem jelenti azt, hogy megszűnne a kontaktus a világgal vagy más közösségekkel. A stabil kerítés megóv az elszigetelődéstől is és a vigyázatlan nyitottságtól is, ugyanakkor a megtartatás mellett a dialógust is szolgálja.

⁵ Idézi TAVASZY Sándor, *Református keresztyén dogmatika*, Kolozsvár, Minerva, 1932, 20.

⁶ Heinrich VOGEL, *Die Autorität des Richters und das Zeugnis der Kirche*, Theologische Existenz Heute, 1935/26, 26.

⁷ TÖRÖK István, *Dogmatika*, Amsterdam, Free University Press, 1985, 135.

⁸ E fejezet Hans SCHWARZ szócikke (*Theologische Realenzyklopädie*, hg. Gerhard MÜLLER et al., Berlin, De Gruyter, 1984, Bd. 13, 437–440) nyomán készült.

4. *Kérügmaticus funkció:* A hitvallás az evangélium mondanivalóját, üzenetét újrafogalmazza, egy új helyzetben interpretálja. Ezzel az evangéliumi üzenet átadásának eszközzé válik a hitvallás. Az Isten Igéjéből táplálkozik, de sohasem lehet annak helyettesítője.
5. *Doxologiai funkció:* A hitvallás istentiszteleti és liturgikus használatára utal. A római katolikus hagyomány alapelve a *lex orandi – lex credendi*, amely szerint a hit imádságot szül, az ima hitet. A hitvallást az istencicsőítés emeli ki az öncélúságból. Nem marad meg a hittételek állításánál vagy tagadásánál, hanem rámutatás az Isten Krisztusának imádatára. Ősi helye volt ennek a keresztelei gyakorlatban.
6. *Katechetikai funkció:* A hitvallás a keresztségi előkészítés (*katechumenatus*) „tananyaga” volt. Ismerjük Jeruzsálemi Cyrill keresztelei katechizmusát és az Apostoli Hitvallás ősfarmáját, a római keresztelei hitvallást. Ezek tartalmazták a *regula fideit*, a hit szabályát. A keresztyén hit alapelemei szerepelnek a hitvallásokban.

A keresztyén vallástétel

A keresztyén hitvallás kifejezésére három szó használatos. Az időszerű hitvallás mindenkori hármasszövegét adják elénk.

1. *Martyria:* tanúságtétel, bizonyosság, bizonyoságtétel, tanúbizonyosság, a szó mellett akár tettel is; ha kell, az életét is odaadva (Jn 1,7). A szó összekapcsolódott a vértanúsággal.
2. *Homologia:* a hit megvallása, hitvallás. Az Újszövetségben ötször fordul elő: 2Kor 9,13; 1Tim 6,12.13; Zsid 3,1; 4,14; 10,23. (Magyar nyelvünk *vallás* szava is a *homologia* fordítása, s nem a *religio* szócé.) A *homologeîn* ige jelentéstartalma széles: a valamihez, valakihez való tartozás tudtul adása; ugyanazt mondani, egyetérteni, amely utalás a hitvallás közösségi jellegére; bűnvallás, bűnvalló imádság Isten ítélőszéke előtt (1Jn 1,9); dicsőíteni valakit (Zsid 13,15).
3. *Symbolon*, igei alakja a *symbollein*:⁹ egymásra dob, egymásra esik, összedob, hozzácsatol, egymáshoz illeszt, összetart, összehasonlít, valamivel kapcsolatban megegyezik. Az ókorban az eredetileg összetartozó részek összeillesztése jel és bizonyíték volt.¹⁰ Augustinus szerint a *symbolon* „a hitnek

⁹ Wilhelm STÄHLIN, *Was ist ein Symbol?* = W. S., *Wissen und Weisheit: Symbolon*, 3. Folge, Stuttgart, Evangelisches Verlagswerk, 1973, 101kk.

¹⁰ Platón *A lakoma* című művében a férfi és a nő kapcsolatát értelmezte a *symbolon* szóval. Szerinte az ember eredetileg egy volt, de kettétörtött: „Miután tehát az emberi testet így kétfelé vágták, mindegyik fél vágyott a maga felével egyesülni. Ezek szerint közülünk mindenki csak eltört része az egész embernek. Keresi ki-ki a maga másik felét.” – Arisztotelész említi, hogy a pogány misztériumok beavatottjainak a kezébe is bizonyos tárgyakat adtak, amelyeket meg kellett tartaniuk, hogy emlékeztesse őket a beavatási szertartások eseményé-

rövid és fontos szabálya; rövid a szavak számára nézve, fontos a tartalom súlyára tekintettel”. Így lett a *symbolon* az egészbe illeszkedés jelképe. A hitvallás lett a kapcsolódási pont a test és tagjai, az egyén és a gyülekezet között (Ef 4,16). A töredékes, részleteket tartalmazó hit-darabok eggyé lehetnek, értelmet nyerhetnek, ha a keresztyén ember megtalálja helyét a keresztyén közösségben, és ott várja a színről-színre látás éppé és teljessé formáló idejét. A hitvallásnak egyrészt a Bibliában szanaszét heverő részismereteket kell egybegyűjtenie, másrészt az így nyert hitismeretet szükséges időről-időre egybevetni Isten kijelentésével.

A hitvallás célja és feladata

1. Adjon eligazítást a Szentírás tanításában. Legyen kalauz, amely lépésről lépésre vezet, de nem válhat bibliapótlékká.
2. Erősítse az egy hiten lévők összetartozás-tudatát (Ef 4,4–6; 1Pt 1,1). Az egyház egésze és az egyház tagja nem légüres térben él, hanem a közös múlt és a közös jelen veszi körül. A régen élők és a ma élők azonos hitvallása összeköti a nemzedékeket az előző és a következő korokkal és a mellettünk lévőkkel.
3. Őrizze meg a tiszta tanítást a tévtanokkal szemben.
4. Válaszoljon az új helyzetek kihívásaira. Az új hitvallásokat mindig új szituáció teremti meg.¹¹

A hitvallás születése

A hitvallás mindig kényszerhelyzetben születik. Küzdelem, vallatás, számonkérés következtében. Ezt a szükségállapotot *status confessionis*-nak, a hitvallástétel helyzetének nevezzük. *In statu confessionis* (a hitvallástétel helyzetében) a hívő embernek feltétlenül, minden következményt vállalva, bizonysgot kell tennie hitéről. A *status confessionis*-t Isten maga teremti meg. Ezt a helyzetet „úgy kell megharcolni, mint a lényegért folyó harcot, mint az egyház életéért vagy haláláért folyó harcot”.¹² A hitvallás Istenre nézve, de emberek előtt hangzik el. A hitvalló nem keresheti hivalkodva a hitvallás helyzeteit, de az Istentől adott alkalmakat sem szalaszthatja el. Provokálása esetén Isten engedheti megszegye-

re. – Alexandriai Kelemtől tudjuk, hogy a keresztyének jelvényként vésték gyűrűikbe vallásuk symbolumait: halat, hajót, horgonyt, galambot. Ezeknek a jeleknek az ábrázolásai a katakombákban is fennmaradtak.

¹¹ Arnold J. Toynbee szerint a történelem haladását az biztosítja, hogy egy közösség, egy társadalom választ ad az új helyzetekre. Ez a megállapítás az egyházra nézve is elgondolkodtató igazságot tartalmaz: tud-e ma helyes feleletet adni az egyház az új helyzetre?

¹² Karl BARTH, *Kirchliche Dogmatik*, II/2, Zürich, EVZ, 1938, 703.

nülni a hivalkodó hitvallót, ugyanakkor az ilyen helyzetben hallgatni, némának maradni az Isten ügyének elárulását jelenti. A hitvallás megtétele vagy elmulasztása üdvösségbe vágó dolog. Erre emlékeztet a Mt 10,32–33: „Aki tehát vallást tesz rólam az emberek előtt, arról majd én is vallást teszek mennyei Atyám előtt, aki pedig megtagad engem az emberek előtt, azt majd én is megtagadom mennyei Atyám előtt.” Krisztus mellettünk szóló bizonyágtétele tehát függ a mi róla elmondott bizonyágtételünktől.

A vallástétel kényszerhelyzetére találunk bibliai és egyháztörténeti példákat is. A *status confessionis* bibliai locus classicusai közül az Ószövetségben találjuk például a Dán 3. és 6. részét. Dánielt és barátait provokálják, rendeletileg kényszerítik az emberdicsőítésre. Nem ők keresték, belekényszerültek ebbe a helyzetbe. Az addig lojális magatartást tanúsítók, amikor a hitről van szó, Isten tiszteletéért vállalják egyrészt az oroszlánok vermét (Dániel a 6. részben), másrészt a tüzes kemencét (Sadrak, Mésak, Abédnegó a 3. részben). Újszövetségi példaként említhetjük Péter hitvallását, akinek Jézus kérdésére kell válaszolnia, s a különböző emberi vélemények felsorakoztatása után a saját vallástételének kell megszólalnia: „Te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia.” (Mt 16,16) Klasszikus példa még Péter és János története is, amikor Péter meggyógyítja az ékes kapuban lévő embert. Azt kéri tőlük, hogy ne tanítsanak Jézus nevében. Péterék válasza ez volt: „Igaz dolog-e az Isten szemében, hogy inkább rátok hallgassunk, mint Istenre: ítéljétek meg magatok; mert nem tehetjük, hogy ne mondjuk el azt, amit láttunk és hallottunk.” (ApCsel 4,19–20) És ugyanezt fogalmazták meg a zárótárgyaláson is: „Istennek kell inkább engedelmeskednünk, mint az embereknek. A mi atyáink Istene feltámasztotta Jézust, akit ti fára függesztve kivégeztetek. Az Isten őt fejedlemmé és üdvözítővé emelte fel jobbjára, hogy megtérést és bűnbocsánatot adjon Izraelnek. Mi pedig tanúi vagyunk ezeknek az eseményeknek, és tanúja a Szentlélek is, akit azoknak adott az Isten, akik engedelmeskednek neki.” (ApCsel 5,29–32)

A *status confessionis* egyháztörténeti példái közül legkirívóbbak egyrészt a korai keresztyénüldözésekben vértanúságot szenvedettek nyilatkozatai, amelyeket az ún. mártírakták őriznek, másrészt a reformáció korabeli hitvallók, harmadrészt pedig az 1930–40-es évek német Hitvalló Egyházának küzdelmei a hitleri diktatúra istenkísértő intézkedései ellen, amelynek Dietrich Bonhoeffer mártír-teológus is áldozatul esett.

A *status confessionis* elmulasztásának bünbánatra indító tehertételére is bőven találunk példákat az egyháztörténetben. Éppen ezért az egyház nem feledheti, hogy a maga másságával a mindenkori világban örök hitvalláskényszerben él. Hamis kompromisszumoktól csak a prófétai küldetés állandó komolyan vétele óvhatja meg. A protestáns (evangélikus és református) egyházak kétirányú küldetése az, hogy egyfelől visszautasítsanak, óvást emeljenek és tiltakozzanak minden Ige-ellenes tan és tett ellen, másfelől törjenek lándzsát, álljanak ki minden Igéből fakadó jó ügy és gondolat mellett!